

KANTOVA FILOZOFIA A SÚČASNOSŤ

Kantova filozofie a súčasnosť, Praha 1981, 501 s. [Z ruského originálu preložil doc. J. Pešek a doc. J. Pešková]

Pod týmto názvom vyšiel v nakladateľstve Svoboda český preklad diela kolektívu autorov, ktorý za redakcie T. I. Ojzermana pripravil dvanaásť štúdií, venovaných rozboru, výkladu a marxistickému hodnoteniu diela I. Kanta. Kant, ako je známe, patrí k velikánom európskej filozofie 18. stor. Počas svojho života vydal mnoho prác gnozeologických, ontologických, etických, sociálne filozofických, ale aj prírodovedeckých, antropologických, nábožensko-filozofických a príležitostných, vypracoval svojráznu filozofickú koncepciu a posunul riešenie viacerých problémov na vyššiu úroveň.

Tematicky sú príspevky usporiadané tak, že po úvodných štúdiách nasledujú dva prevažne gnozeologické príspevky, po nich skupina štúdií so sociálno-etickou problematikou a posledné štyri príspevky sú venované historicko-filozofickým otázkam, súvisiacim s recepciou Kantovho učenia v cárskom Rusku, ďalej vo fenomenológii, existencializme a novopozitívizme.

V úvodnej stati si prof. Ojzerman všíma základné východiská a dobové vplyvy, ktoré pôsobili na utváranie Kantových názorov a koncepcií. Zmieňuje sa aj o autoroch, ktorí pod vplyvom Kanta ustupovali z pozícií marxistickej filozofie.

Podobný úvodný charakter má aj príspevok pod názvom *Sociálne a teoretické predpoklady formovania Kantovej filozofie*. Aj tu sa stručne charakterizuje zameranie niektorých

Kantových prác a celkové smerovanie jeho myslenia a koncepcií.

Kľúčovým problémom Kantovho učenia je venovaná štúdia prof. Asmusa *Kantov transcendentálny idealizmus a jeho transcendentálna metóda*. Kant odmietol empirický pôvod matematického poznania, ktoré sa považovalo za vzor istoty a spoľahlivosti a pokladal ho za apriórne. Rozlíšenie analytických a syntetických viet malo ďalekosiahle dôsledky pre celý Kantov filozofický systém s jeho vyústením do apriorizmu. Kant nepripúšťal, žeby empirické poznatky mohli poskytovať nevyhnutnosť a všeobecnosť, nepripúšťal, žeby kategórie priestoru a času mohli mať empirický pôvod. Odtiaľ bol už len krôčik k učeniu o idealite priestoru a času a k rozdeleniu sveta na svet javov a svet vecí o sebe, ktorý nám ostáva navždy neznámy.

Tematicky blízko k tejto problematike má aj príspevok prof. Narského *Logika Kantových antinómií*. Ako je známe, Kant v *Kritike čistého rozumu* uvádza dôkazy téz i antitéz a z toho vyvodzuje, že sa tu rozum dostáva do protirečenia, z ktorých niet východiska. Prof. Narskij rozlišuje formálnologické a dialektické protirečenia a ukazuje slabé miesta v Kantovej argumentácii, ktorá má značne agnostické vyústenie. Moderná kozmológia osvetľuje Kantove antinómie z iných pozícií, opiera sa pritom o bohatý materiál pozorovania, o poznatky astrofyziky, teórie relativity atď. Stať *Teoretické základy Kantovej*

etiky otvára skupinu sociálno-etických príspevkov recenzovanej knihy. Kant venoval mnoho väčších i menších prác otázkam pôvodu, platnosti a záväznosti morálnych noriem a zamýšľal sa nad kategóriami slobody, dobra, povinnosti a pod. Kant si uvedomoval, že človek je do veľkej miery zmyslová bytosť, koná často pod vplyvom egoistických pohnútok a vášní. Svoj kategorický imperatív koncipoval ako bez výnimky pre všetkých ľudí záväzný regulatív morálneho konania a správania. Pri zdôvodňovaní najvyšších morálnych zákonov narazil na logický kruh, z ktorého nevidel východisko, nazdával sa však, že praktický život si vyžaduje pevné a jednoznačné usmernenie, nezávislé od kultúry a zvyklostí jednotlivých krajín. Autor state urobil mnoho preto, aby dnešnému čitateľovi priblížil niektoré dnes už ťažko pochopiteľné Kantove názory a úvahy, najmä jeho snahu zaistiť zodpovedné a morálne konanie z apriórnych zdrojov a jeho etický „formalizmus“.

Napriek svojmu apriorizmu a transcendentizmu venoval Kant vo svojich prácach mnoho miesta aj problémom štátu a práva. V týchto prácach prihliadal na reálne pomery, v ktorých žil a ktoré poznal. Uplatňoval však pritom hľadiská a meradlá osvietenského učenca, od ktorého ťažko bolo očakávať revolučnosť či radikálnosť názorov. Napriek tomu Kant kladie na politickú činnosť prísne požiadavky a vysoké morálne nároky v zmysle svojho kategorického imperatívu.

Inú stránku tejto problematiky si všíma štúdia *Teória „spoločenskej zmluvy“ a Kantovo morálne zdôvodnenie práva*. Autor štúdie ukazuje, ako Kant nadväzoval na práce Hobbesa, Rousseaua a iných a ako ďalej rozvíjal myšlienky s prihliadaním na historické pomery a na vlastný filozofický systém. Kantove úvahy sa na

mnohých miestach dotýkajú toho, čo dnes označujeme ako otázky legitimitnosti moci a fungovania zastupiteľských orgánov.

Príspevok *Kantovo učenie o večnom miere* sa u nás v súčasnosti spája s aktuálnymi otázkami. Autorka sa v ňom opiera najmä o Kantov spis, ktorý vyšiel svojho času aj v slovenskom preklade. Dozvedáme sa, že nads pis diela má nádhych irónie, pretože Kant žil v pohnutej dobe najmä odvtedy, ako vo Francúzsku došlo k revolúcii, stretával sa s rôznymi prejavmi útlatku, násilia a nespravodlivosti. Napriek mnohým realistickým postrehom bol Kantov projekt v podstate osvieteniskou konštrukciou s niektorými utopistickými nábehmi. Autorka vcelku hodnotí toto Kantovo dielo ako pokrokové.

V stati *Miesto estetiky v Kantovom filozofickom systéme* venuje autor oprávnene pozornosť objasneniu trojice pojmov Vernunft, Verstand a Vorteilskraft, ktorým dáva Kant svojrázny obsah v závislosti od ich miesta v jeho celkovej koncepcii. Zatiaľ čo rozum bol kompetentný pre oblasť slobody, um pre prírodu, súdnosť mala zabezpečovať ich súčinnosť a aplikáciu na špecifické podmienky. V *Kritike súdnosti* Kant venoval mnoho pozornosti problémom krásna, vznešena a účelnosti. Ako v iných prácach, aj tu Kant narazil na rôzne antinómie, všímal si dialektické a metodologické aspekty analyzovaných problémov. Svojimi troma *Kritikami* sa svojím spôsobom vysporiadal s trojicou ideí dobra, pravdy a krásy.

Štúdia *Kant v Rusku* (od konca 18. do prvej štvrtiny 19. stor.) prináša materiál, ktorý je u nás pomerne málo známy. Čitateľ sa tu dozvedá, aké boli postoje ku Kantovmu učeniu zo strany oficiálnej pravoslávnej cirkvi, ako vykladali jeho názory niektorí profesori na univerzitách a ako sa ním inšpirovali také známe osobnosti,

ako boli Speranskij, Turgenev a ďalší. Najviac pozornosti sa však venuje sledovaniu toho, ako prijímali Kanta ruskí osvietení a predstavitelia oficiálnej pravoslávnej ideológie a aké dôsledky to prinášalo pre ich nazeranie na svet a na spoločnosť.

V stati *Husserl a Kant: problém „transcendentálnej filozofie“* sleduje autorka dôležitú kapitolu vo vývine nemeckej buržoáznej filozofie. Husserlov vzťah ku Kantovi sa menil v závislosti od rozpracúvania fenomenologických koncepcií. Husserl mal tiež výhrady voči empirizmu, naturalizmu, pozitivizmu a fatalizmu, tiež usiloval o „kopernikovský obrat“ vo filozofii, ktorý nachádzal v návrate k subjektu, k sebareflexii vlastného vedomia. N. V. Motrošilová ukazuje na rozpornosť a vratkosť samotných fenomenologických základov. Prvotnosť vedomia z hľadiska zážitkov a dojmov nemožno vpašovať do základnej filozofickej otázky. Hmota jestvovala dávno pred vznikom ľudského vedomia, ktoré prijíma a spracúva dojmy prichádzajúce z vonkajšieho sveta a z nášho vlastného organizmu. Vo fenomenológii sa mnoho hovorilo o štruktúre vedomia, o intencionalite, ale tieto úvahy mali introspektívny a neraz aj špekulatívny charakter. Ako konštatoval známy francúzsky predstaviteľ fenomenológie a existencializmu Merleau-Ponty: vo fenomenológii sa svet stráca a ostávajú len formy vedomia.

Príspevok *Kantovo učenie a jeho existencialistická interpretácia* nadväzuje na predchádzajúci nielen historicky, ale aj tematicky. Je známe, že Heidegger bol istý čas Husserlovým asistentom a bol pod jeho vplyvom, že v niektorých prácach venuje Kantovi osobitnú pozornosť. V poznávacej činnosti, tak ako Kant, rozlišuje konceptuálnu a názornú zložku, no zatiaľ čo Kant sa usiloval zaistiť platnosť a objektívnosť ľudského poznania

z apriórnych zdrojov, Heidegger prízvukoval konečnosť a historickosť nášho poznania.

Jaspers si u Kanta všíma viac problematiku slobody. Necháva bokom jeho rozlišovanie fenomenálneho a inteligibilného sveta a sústreďuje sa najmä na otázku sebaoprekráčovania, transcendencie. Kým u Kanta sa sloboda spája s mravnými zákonmi, u Jaspersa sa kladie dôraz na existenciu a hraničné situácie. V závere autor príspevku správne konštatuje značnú svojvoľnosť existencialistického vypořádania sa s Kantovým učením.

Ako posledná je v zborníku zaradená stať V. S. Švyriova *Kant a novopozitivistická doktrína vedeckého poznania*. Na rozdiel od Kanta novopozitivistickí neuznávali syntetické súdy a priori, matematiku považovali v podstate za analytickú vedu, ktorá o svete nič nehovorí a ktorá iným vedám pomáha formulovať a odvodzovať poznatky. Vystúpením profesora Gnina bolo ostré rozlišovanie medzi analytickými a syntetickými vedami otraseené a pozitivistické koncepcie začali aj na západe strácať na presvedčivosti.

Celkove sa v recenzovanej práci prejavuje snaha seriózne a diferencovane analyzovať Kantovo učenie. Autori urobili mnoho pre to, aby priblížili a zároveň marxisticky zhodnotili jednotlivé koncepcie a práce tohto vplyvného a významného filozofa. Aj keď je práca rozsiahla, ostáva ešte dosť priestoru pre ďalší kritický výskum. Kant venoval mnoho pozornosti aj otázkam ontológie, kozmológie, fyziky a antropológie. Jeden zväzok, i keď obsiahly, nemôže vyčerpávajúco obsiahnuť celé Kantovo dielo a jeho vplyv na ďalší vývin filozofického myslenia. Treba však uznať, že autori, prekladatelia a ostatní odvedli v tomto smere veľký kus práce.

Július Švihran